

Öppna landskap i Hållnäs?

Hur ser förutsättningarna ut för att bevara öppna landskap på Hållnäshalvön?

Projektgrupp: Elsa Rozenbeek, Henrik Ansin, Ida Åkerberg, Lovisa Lundén och Nathalie Navarrete

LB0097 Projekt och kommunikation i den agrara sektorn
Projektbeställare: Åsa Norling, Hållnäs Sockenråd
SLU-handledare: Lars Hallgren
2021-10-20

SAMMANFATTNING

Markägare på Hållnåshalvön förvaltar öppna landskap med historiska anor med ambition att i framtiden genom gemensamma åtaganden bevara dessa. I oktober år 2021 hölls en workshop med syfte att kartlägga deras tankar om hinder och möjligheter inför framtiden för landskapsbevarande. Projektet har genomförts på efterfrågan av Hållnäs sockenråd och ingår i kursen *Projekt och kommunikation i den agrara sektorn*. Under workshopen diskuterades primärt tre olika huvudfrågor kopplade till framtidens öppna landskap i Hållnäs. Detta för att ge Sockenrådet inblick i Hållnäsbornas perspektiv och förutsättningar. Resultatet från workshopen visade bland annat att det finns en önskan om att fortsätta hålla landskap öppna, men även att det finns en oro inför den framtida utvecklingen och nästkommande generationers intresse och kunskap av att förvalta markerna. Dessutom minskar antalet permanentboende och därmed också personer som kan sköta områdena året om. Vidare visade resultaten att tidsbrist och dålig lönsamhet ansågs vara de främsta hindren för den enskilde individen att fortsätta hålla landskap öppna. Bättre kompensationsstöd, kommunikation med myndigheter och ökad samverkan mellan Hållnäsborna ansågs vara viktiga villkor för att fortsatt kunna bedriva småskaligt jordbruk. I dagsläget tycks det inte fullt ut gå att förena sociala, ekologiska och ekonomiska perspektiv på ett hållbart sätt. Trots detta finns ett stort driv bland de lokala markägarna att verka för ett öppet landskap. Med den här rapporten har vi sammanställt ett underlag för Hållnäs Sockenråd inför framtida arbete och beslutsfattande.

ABSTRACT

Landowners on the Hållnäs peninsula manage the historical open landscapes together with great ambition of preserving it for the future. In October 2021 a workshop was held with the purpose of mapping their thoughts on obstacles and future possibilities on the subject of landscape preservation. This project was ordered by Hållnäs Sockenråd and is a part of the course *Project and communication in the agrarian sector*. During the workshop three primary questions were discussed, with the intention of assembling some perspectives and conditions of the people who live in Hållnäs. The results showed that there was a wish of continued work to keep the landscapes open, although there is also a worry present about future development and the next generation's lack of interest and knowledge in managing the landscapes. Furthermore, the amount of permanent residents is declining and thereby also the amount of people who are around to manage the area year round. The results also showed that lack of time and bad profitability were two of the main obstacles. Better compensation, communication with authorities and more cooperation between the people of Hållnäs was seen as some of the main conditions needed for continued small scale agriculture. Currently it seems difficult to achieve social, ecological and economical sustainability in preserving open landscapes at the same time. Despite this there is a lot of dedication among the local landowners to continue the work. This report could function as a reference point for any future undertakings on the subject that Hållnäs Sockenråd might do.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FIGURFÖRTECKNING	4
1. BAKGRUND OCH PROBLEMFÖRMULERING	5
1.1 Projektet & avgränsningar	5
1.2 Hållnäshalvön	5
1.3 Öppna landskap	6
1.4 Hållbar utveckling	6
1.4.1 Social hållbarhet	7
1.4.2 Ekologisk hållbarhet	7
1.4.3 Ekonomisk hållbarhet	7
1.5 Kommunikation och samverkan	7
2. SYFTE OCH MÅL	7
3. GENOMFÖRANDE	8
4. RESULTAT	9
4.1 Framtidsvisioner för öppna landskap i Hållnäs	9
4.2 Hinder för öppna landskap och alternativ utveckling	10
4.3 Fortsatt arbete för öppna landskap	11
4.4 Sammanfattning av workshopen	12
5. DISKUSSION OCH SLUTSATSER	12
5.1 Förutsättningar för social hållbarhet	12
5.2 Förutsättningar för ekologisk hållbarhet	13
5.3 Förutsättningar för ekonomisk hållbarhet	13
5.4 Kritisk reflektion	14
5.5 Slutsatser	15
REFERENSER	16
BILAGOR	18

FIGURFÖRTECKNING

Figur 1. Karta över Hållnäshalvön.	6
Figur 2. Bild från workshopen.	8

1. BAKGRUND OCH PROBLEMFÖRMULERING

1.1 Projektet & avgränsningar

På Hållnåshalvön möts boende och besökare av ett gammalt kulturlandskap, som hålls öppet med hjälp av betande husdjur och annan markbearbetning. Det öppna landskapet förvaltas på flera håll av engagerade markägare som är inställda på att det ska fortsätta bevaras. Trots detta står Hållnäs idag inför risken att landskapen växer igen. För att få bättre överblick över vilka hinder samt möjligheter som finns för att bevara öppna landskap har Hållnäs Sockenråd beställt detta projekt genom kursen *Projekt och kommunikation i den agrara sektorn* som hålls av Sveriges Lantbruksuniversitet. Projektet görs i samverkan med Hållnäs Sockenråds större leaderfinansierat utvecklingsprojekt, Framtid Hållnäs. Med Framtid Hållnäs vill Sockenrådet öka halvöns attraktionsvärde samt generera intresse och en positiv atmosfär kring platsen.

Prioriteringsmodellen MoSCoW har använts för att rangordna de olika frågeställningarna som Hållnäs Sockenråd föreslog (Bilaga 1). I modellen rangordnas frågorna efter vad projektet ska, bör och kan uppfylla, samt vad som skulle kunna göras i mån av tid (Hallin & KARBOM Gustavsson, 2019). Projektet har därför avgränsat till att utifrån ett hållbarhetsperspektiv skapa ett underlag för Sockenrådet baserat på Hållnäsbornas intressen och förutsättningar för att upprätthålla öppna landskap nu och i framtiden.

1.2 Hållnåshalvön

Historiskt har Hållnåshalvön (Figur 1) i Tierps kommun präglats av fiske och småskaligt jordbruk, idag finns fortfarande delar av mosaiklandskapet bevarat. Det finns här 13 naturreservat (Hållnäs Sockenråd 2020) och ett av Upplands två kulturresevat som sköts av betesdrift (Länsstyrelsen Uppsala Län, u.å). Under 70- och 80-talet har befolkningmängden minskat likväl jordbruksförsörjningen, medan skogsbruket fått en större ekonomisk betydelse. På Hållnåshalvön bor strax över 1000 åretruntboende och det finns även cirka 600 aktiva fritidshus som främst nyttjas under sommaren och är en viktig del av den lokala ekonomin (Hållnäs Sockenråd 2020).

Grundläggande service såsom livsmedelsbutik och mack samt olika former av hantverks- och entreprenadtjänster är tillgängliga lokalt. På Hållnäs finns också ett aktivt föreningsliv som håller i flera uppskattade evenemang samt arbetar för att öka turismen i området (Hållnäs Sockenråd 2020). Bygden har typiska landsbygdsproblem så som nettoutflyttning av främst unga och gamla samt minskade barnantal i byskolan. De flesta arbetsföra invånare dagpendlar till arbete på annan ort. Lokalt finns arbetstillfällena främst inom jord- och skogsbruk samt diverse entreprenadföretag. Lantbruket dras med dålig lönsamhet och nu håller det öppna landskapet på att växa igen (ibid.).

Figur 1. Karta över Hållnäs halvön (Margareta Nordqvist, 2005).

1.3 Öppna landskap

En stor del av Sveriges marker har växt igen, särskilt sämre produktionsmark som naturbeten. Detta beror till största del på att det i många fall inte är ekonomiskt lönsamt att hålla dessa marker öppna, vilket kan kopplas till moderniseringen av jordbruk och dess krav på produktivitet. Det beror även på att det inte är ekonomiskt gynnsamt för lantbrukare i dagens politik att inrikta sig helt eller delvis på att främja kultur- och naturvärden (Naturskyddsföreningen, 2021).

Öppna landskap sköts av lantbrukare via maskiner eller betesdjur (Ibid.). Det finns flera positiva effekterna av att hålla landskapet öppet bland annat att mark brukas till foder och livsmedel samt att den biologiska mångfalden främjas, med undantag för viss typ av konventionell odling (SLU, 2017). Enligt Jordbruksverket (2020) innebär biologisk mångfald att landskapet har många olika naturtyper, växter och variation inom arter. Detta är viktig för en hållbar framtida livsmedelsproduktion där exempelvis viktiga pollinerande insekter samt klimattåliga växter bevaras inför framtiden.

1.4 Hållbar utveckling

Ur ett kulturhistoriskt perspektiv är det intressant för Hållnäs halvön att hålla landskapen öppna i framtiden (Hållnäs Sockenråd, 2020). För att detta ska vara möjligt är det relevant att undersöka hur goda förutsättningarna är för hållbar utveckling ur ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt perspektiv.

Hållbar utveckling kan definieras som en "utveckling som kan tillgodose nutidens behov utan att äventyra förmågan hos kommande generationer att tillgodose sina egna behov" (FN, 2020). Denna definition introducerades i Brundtlandkommissionens (1987) rapport som fick ett internationellt genombrott på 80-talet och omfattar tre olika delar: social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Kommissionen hävdade att en ekonomisk och social hållbar utveckling inte går att uppnå om miljön ödeläggs och naturresurserna överexploateras, utan att tillväxt och utveckling bör äga rum på miljöns villkor (FN, 2012).

1.4.1 Social hållbarhet

Enligt Brundtlandkommissionen (1987) innebär en social hållbar utveckling att alla ska ha lika möjligheter i livet och en hållbar utveckling ska förutsätta tillgodoseendet av människors mest primära behov och allas möjlighet att göra anspråk till ett bättre liv. Detta poängteras även av Cassel (2013), som vidare definierar att det utöver de primära behoven även innebär tillgång på varor och tjänster som kan bidra till en högre livskvalitet.

1.4.2 Ekologisk hållbarhet

Ekologisk hållbarhet är kopplat till jordens ekosystem vilket inkluderar bland annat luft, mark och vatten kvalite, markanvändning, biologisk mångfald och ekosystemtjänster (KTH, 2021). Ett ekologiskt hållbart samhälle betyder att människans verksamheter och aktiviteter respekterar och håller sig inom gränserna för vad jordens ekosystem kan klara av. Då jordens resurser är begränsade innebär detta att det finns biofysiska gränser för vad jorden klarar av (Cassel, 2013).

1.4.3 Ekonomisk hållbarhet

Ekonomisk hållbar utveckling omfattar enligt Brundtlandkommissionen (1987) först och främst en ökad ekonomisk tillväxt. Utvecklingsländer är i behov av ökad tillgång till marknader och lägre räntenivåer men också ökad tillgång till kunskap, bistånd samt teknik från rikare länder. Först när en långsiktig ekonomisk tillväxt har uppnåtts i alla länder, kan lika möjligheter för alla människor råda och svält och fattigdom undvikas (Cassel, 2013).

1.5 Kommunikation och samverkan

Detta projektet kan ses som en form av samverkansprocess, mellan Hållnäs Sockenråd som projektbeställaren och Hållnäsborna, för att undersöka hur öppna landskap kan bevaras. För att kunna ta del av Hållnäsbornas perspektiv anordnades en workshop. Workshopens diskussionsfrågor, se punkt 3, var avsedda för att öppna upp för gemensamt lärande, beslutsfattande och handling, som enligt Hallgren och Ljung (2005) är grunden för samverkan. Då den enskilda individen inte kan generera hållbar utveckling på egen hand är samverkan en viktig del av den processen (ibid.). Genom att samlar markägande Hållnäsbor under workshopen kunde de tillsammans skapa gemensamma mål och dela tankar om att bevarandet av öppna landskap. För att olika aktörer, det vill säga personer som ingår i en process, ska kunna lära sig av varandra behövs fungerande kommunikation, där aktörerna både lyssnar till varandras perspektiv och bidrar med sina egna (Wilhelmson & Döös, 2002). Det kan vara bra att öppna olika kanaler för kommunikation, exempelvis genom att använda olika hjälpmedel, för att få med sig alla aktörer i den kommunikativa akten (Olsson, 2021a). I en grupprocess kan det exempelvis handla om att samla idéer genom att låta aktörerna skriva ner dessa (Hallgren & Ljung, 2005) eller att använda olika digitala verktyg (Olsson, 2021b). Om verktygen inte bidrar till processen, bör de dock inte användas, men om de nyttjas på rätt sätt så kan det leda till en förbättrad upplevelse och bättre resultat (Hallgren & Ljung, 2005).

2. SYFTE OCH MÅL

Syftet med arbetet är att utifrån ett hållbarhetsperspektiv ge Hållnäs Sockenråd ett överblickande underlag över Hållnäsbornas intressen och förutsättningar för att upprätthålla öppna landskap nu och i framtiden. Vårt mål är att underlaget ska upplevas som användbart och relevant samt ligga till grund för rikttningsbeslut i Hållnäs Sockenråd.

3. GENOMFÖRANDE

Rapporten är i första hand baserad på material som erhållits från en workshop som genomfördes kvällen den 12 oktober 2021 i Fagervikens bygdegård (Figur 2) med några av Hållnåshalvöns invånare. Tanken med workshopen var att deltagarna skulle utveckla en förståelse för den situation som de befinner sig i och belysa sina åsikter om framtidens öppna landskap i Hållnäs.

Sockenrådet stod för inbjudan till workshopen, där några intressenter nåddes direkt via telefon och mail (Bilaga 2) samt en allmän inbjudan som kunde hittas på Sockenrådets hemsida (www.hallnas.info) och sociala medier. Den tänkta målgruppen var markägare, men några deltagare inom andra näringar deltog även under kvällen. Totalt deltog 14 personer, varav 4 kvinnor och 10 män. Fördelningen av deltagarna var ungefär hälften medelålder och den andra hälften i pensionsålder.

Inför workshopen förbereddes ett körschema (Bilaga 3) och en stödande powerpointpresentation. Kvällen inleddes med att deltagarna placerades i grupper om 4-5 personer. Deltagarna hälsades välkomna varpå projektgruppen samt syftet med workshopen och kvällens körschema presenterades. Därefter genomfördes en interaktiv övning som en isbrytare kallat "fyra hörn" för att få deltagarna varma i kläderna innan den första av tre diskussionspass. Även två moment med det digitala verktyget Mentimeter planerades (Bilaga 3), dock valde vi på plats att frångå momenten då vi befarade att det hade krävt mer tid än förutsett.

Figur 2. Bild från workshopen som genomfördes 2021-10-12 i Fagervikens bygdegård.

Workshopens huvudfokus var på öppna landskap i Hållnäs. Tre diskussionsfrågor hade förberetts innan som delades ut en i taget. De frågor som presenterades var:

- Vad tror och vill ni händer i framtiden med de öppna landskapen i Hållnäs - inom 50 till 100 år?
- Vilka hinder finns för att bevara öppna landskap? Finns det fördelar med att inte bevara öppna landskap?
- Hur ska/kan Hållnäs fortsätta arbetet med att hålla landskap öppna? Vilka tycker ni ska/kan göra nåt?

Deltagarna fick diskutera frågorna inom sina grupper. I varje grupp utsågs en sekreterare som skulle anteckna nyckelord och gruppens tankar kring den ställda frågan. Under diskussionens gång gick projektgruppen runt mellan grupperna och lyssnade och deltog i diskussionerna. Efter att deltagarna hade fått diskutera i sina grupper fick de redovisa huvudpunkterna från diskussionerna i helgrupp, varpå anteckningsmaterialet samlades in. Detta tillvägagångssätt upprepades vid varje diskussionspass. Anteckningar fördes även löpande under kvällen som komplement till materialet från gruppernas egna anteckningar.

Avslutningsvis sammanfattades vad som hade tagits upp under diskussionerna och en övning genomfördes där deltagarna fick berätta hur de upplevde kvällen. Deltagarna fick även möjlighet att efter workshopen skriva ned på lappar, så kallade parkeringsrutor, om det var någonting de tyckte saknades eller inte hade tagits upp tillräckligt under workshopen.

Resultatet som består av kvällens anteckningar ämnade vi att i diskussionen analysera och jämföra med befintlig litteratur. Dessutom utförde vi en kritisk reflektion av hela arbetsprocessen. Som en del av resultatet från workshopen ska även innehåll till Sockenrådets hemsida skapas, i form av ett blogginlägg.

4. RESULTAT

Tre frågor diskuterades under workshopen och resultaten är framställda utifrån muntliga presentationer, observationer från diskussioner samt skriftligt material. Workshopens resultat presenteras fråga för fråga.

4.1 Framtidsvisioner för öppna landskap i Hållnäs

På den första diskussionsfrågan om hur deltagarna tror och vill att framtidens öppna landskap i Hållnäs utvecklas framkom en variation av olika svar. De flesta verkade ense om att de vill och önskar att det fortsätter finnas öppna landskap i området. En grupp hade till och med velat se att de öppna landskapen utökas. Det uttrycktes dock en del pessimism inför framtiden och huruvida det kommer vara fortsatt möjligt. Några potentiellt negativa scenarier togs upp som anledning till detta.

Ett av de negativa scenarierna var att mängden sommarboende i förhållande till permanentboende på Hållnäshalvön ökar. De som oroade sig för detta menade att sommarboende själva inte har ett intresse av att bruka markerna, även om de gärna vill se att de öppna landskapen finns kvar. Ett annat scenario som deltagarna uttryckte oro för var ett generationsskifte där de yngre generationerna flyttar ut. Det skulle innebära färre

Hållnäsbor som besitter kunskap om markskötsel och djurhållning, något som de tror kan leda till att landskapet växer igen. Ytterligare en risk är att Hållnäsborna blir för beroende av andra inkomstkällor utöver lantbruket, vilket skulle kunna leda till att de inte har tid att bruka markerna som de vill.

Från en grupp befarades att de ytor som är längre bort kommer att växa igen, medan de ytor närmast byarna antagligen kommer att fortsätta hållas öppna. Dessutom riskerar små markytor att växa igen i högre grad än de större. En annan grupp poängterade också att Hållnäs inte är unikt med att befinna sig en situation där öppna landskap riskerar att växa igen, utan att även andra områden idag står inför den utmaningen. Några menade att ökat samarbete mellan mindre lantbruk kan vara en framtidsutveckling som gynnar förvaltningen av de öppna landskapen.

Dessutom pratade en grupp även om möjligheterna med att arealer kan skötas för energiändamål, exempelvis med foderväxter eller för utvecklingen av biomassa.

4.2 Hinder för öppna landskap och alternativ utveckling

Under den andra diskussionsfrågan diskuterades vilka hinder det fanns i Hållnäs för att bevara öppna landskap samt vilka fördelar som kan finnas med att låta de öppna landskapen växa igen. Det framkom en variation av olika svar i denna diskussionsfråga.

Det hinder som nämndes mest frekvent för att hålla landskap öppna var att det inte är ekonomiskt lönsamt för markägarna och lantbrukarna. Detta berodde till största del på EU-stödets utformning och att stöden inte är tillräckligt höga för att det skall vara ekonomiskt hållbart att hålla öppna landskap. Det fanns en frustration över att det är markägare som får EU-stöden och inte de som brukar och arrenderar marken. Ett annat hinder är dålig arrondering i form av små åkrar och naturbeten vilket medför att det blir mer tidskrävande och ineffektivt att hålla landskapen öppna. Åkrarna har även mycket olika typer av jord vilket gör det svårt att bruka marken ekonomiskt och produktivt. Även under den här frågan togs generationsskiftet upp, där det finns en oro över att det kan vara svårt att hitta en ny generation som vill fortsätta att bruka och förvalta markerna på grund av kunskapsbrist, intresse och dålig lönsamhet.

Ett ytterligare hinder som nämndes av en grupp i workshopen var att det var svårt att definiera biologisk mångfald och att det inte behövde vara positivt eftersom det kunde medföra svårigheter med att bruka marken såsom man önskar. Gruppen upplevde en kommunikationsbrist med myndigheter, såsom Länsstyrelsen, då de inte är på plats och förklarar sina beslut utförligt om hur mark skall brukas eller hur de fattar beslut, exempelvis ifall mark ska klassas som ett naturskyddsområde.

De fördelar som oftast nämndes under kvällen med att låta de öppna landskapen växa igen var att det skulle bli en ökad mängd skog vilket medför ökad biomassa, biologisk mångfald, mer ledig tid för lantbrukarna samt lägre koldioxidutsläpp som effekt av kolinlagring och minskad användning av produktionsdjur samt maskiner. Andra fördelar som nämndes var att man kan använda den igenväxta marken till förslagsvis skogsproduktion och utvinna papper och produktionsvirke. Det nämndes även att mer skog skulle kunna vara fördelaktigt för vilda djur eftersom de får större livsmiljöer.

4.3 Fortsatt arbete för öppna landskap

På den tredje diskussionsfrågan, om hur det fortsatta arbetet med att hålla landskapet öppet ska gå till, lyfte workshopdeltagarna i huvudsak tre olika områden.

Till att börja med lyftes lagstiftningen, speciellt EU-stödets utformning och de av markägarna upplevda hinder nuvarande system skapar, som nämnts under rubrik 4.2. Samtidigt ses de upplevda bristerna i systemet som utvecklingsbara, att det finns rum för utvecklingspotential som på sikt kan gynna markägarna mer än idag. En grupp nämnde att den nya jordbruksreformen ses som ett steg i rätt riktning, men att det fortfarande finns mycket jobb kvar att göra för att stöden ska vara passande för de marker och brukare som finns på Hållnäs. De önskar att EU-stödet i första hand ska gå till aktiva producenter och inte till markägare som enbart putsar av markerna för stödens skull. Kritiken riktar sig både till EU-stödets utformning samt till de markägare som utnyttjar bidragen utan att producera något och därmed utestänger aktiva och nya lantbrukare. EU-stöden anses inte vara tillräckliga i gruppen, det behövs andra former av stöd som är mer anpassade efter de lokala förutsättningarna på Hållnäs. Samtidigt ska inte EU styra allt, exempelvis Länsstyrelsen behöver bli mer aktiva och erbjuda olika stödformer till lantbrukarna. Gruppen efterfrågar också en mindre toppstyrd lagstiftning och ser hellre att fler perspektiv från marken skulle lyftas.

Det finns en önskan hos mötesdeltagarna att myndighetsutövningen ska ske närmare markägarna. De anser att myndighetsanställda bör hjälpa till med markägarens frågor mer på plats för att minska kommunikationsmissar. Myndigheterna har också en roll i att förmedla tydligare varför ett visst beslut tas, exempelvis rörande naturskyddsområden. Det finns i dagsläget ett flertal naturskyddsområden på Hållnäshalvön och fler planeras att inrättas i närtid. Markägarna börjar delvis bli trötta på mängden skyddad mark i sitt närområde och tycker att det är tillräckligt nu, att det inte behövs mer skyddad mark i framtiden.

Deltagarna såg även samarbete mellan markägarna som en möjlighet i framtiden. I dagsläget finns inget utvecklat samarbete mellan markägarna, vilket sågs som en outnyttjad tillgång. Genom samarbete kan man stärka varandras svagheter och utnyttja varandras styrkor för att tillsammans nå ett större, gemensamt, mål. Samarbete lyftes som en möjlighet att bruka mer mark, exempelvis att ha djur på idag oanvända betesmarker. Samarbete får också en social roll genom att fungera som ett nätverk mellan markägarna där de kan utbyta tankar och idéer och stödja varandra. Efter att workshopen avslutades lyfte Sockenrådet tanken om att bilda ett forum för markägare där forskning och konsekvenserna av politiska beslut och liknande kunde diskuteras. Tanken fick, så vitt vi kan bedöma, inget direkt synligt gehör från mötesdeltagarna.

Ett annat förslag som togs upp hos en av grupperna var samarbete mellan djurägare, med en form av djurstallscentral, där djuren står uppstallade på vintern, men under sommaren är utspridda över halvön och skulle kunna hyras av sommarboende. Även ett förslag om en gemensam gårdsbutik lyftes under diskussionerna.

Till sist ansåg grupperna att djur fortsatt är ett måste, och att de djur som finns idag måste värnas om för att fortsätta hålla landskapen öppna. Speciellt viktiga är djuren för betesmarkerna och den biologiska mångfalden. Det fanns också en majoritet som ville "fortsätta som nu", med flera aktiva, småskaliga gårdar, istället för att en eller ett fåtal större aktörer ska ta över.

4.4 Sammanfattning av workshopen

Flera av deltagarna gav en bild av att ekonomi, tid och bestämmande organ samt regelverk begränsade deras möjlighet till att idag och i framtiden bevara öppna landskap. Under utvärderingen upplevdes det att det är ett stort avstånd mellan konsumenter och producenter samt ifrågasättande mediaporträtteringar försvårar och försvagar lantbrukares roll i samhället. För att minska avståndet mellan land och stad önskade en av deltagarna att det skulle kunna hållas fler "informations- och inspirationsbesök" på gårdar. Vidare uttrycktes ett missnöje över att de bidrag som finns inte tar tillräckligt med hänsyn till de produktionsförutsättningar som Hållnäs har och att ett kompensationsstöd kanske kunde vara gynnsamt för markägare.

En annan fråga som deltagarna lyfte är hur generationsskiftet kommer att påverka lantbruket och öppna landskap och om nästa generation har de kunskaper som krävs för att bruka marken. I stor grad var deltagarna eniga om att de vill behålla småskalig produktion och menade att storskalig produktion varken passade in eller var önskvärd. De flesta delade en bild av att gemensamhet och samarbete skulle kunna vara idealt för att bevara landskapet. Det uppkom bland annat reflektioner om möjlighet till en lokal gårdsbutik. Att många invånare verkar vara intresserade av närproducerade livsmedelsprodukter menade några deltagare särskilt syntes på "skördefesten" som hölls en kort tid innan workshopen.

Vad gäller alternativet att låta öppna landskap gå över till skogsbruk var den generella åsikten att det kunde finnas fördelar såsom bindande av koldioxid samt ekonomiska fördelar men inte att det fanns något kulturellt eller socialt värde av särskild vikt eller intresse. Generellt uppfattades workshopen som positiv och intressant, att de fanns mer att fortsätta diskutera om. Alla var engagerade i diskussionerna och stämningen var bra.

5. DISKUSSION OCH SLUTSATSER

5.1 Förutsättningar för social hållbarhet

Markägarna i Hållnäs har i nuläget inte så mycket kontakt med varandra, däremot verkar de positivt inställda till att förbättra både kontakten med varandra och samarbetet dem emellan. Det skulle kunna uppnås genom en förbättrad och tätare kommunikation mellan markägarna, förslagsvis en form av socialt nätverk. Genom att ingå i ett tätare nätverk med varandra skapas, enligt Engdahl och Larsson (2011) en starkare gemenskap där det finns möjlighet att samla och utbyta tankar, idéer, kunskaper och resurser vilket också kan få en delvis stödjande funktion.

För tillfället verkar det inte finnas ett tillräckligt intresse för samarbete genom ett målinriktat eller mer formellt nätverk, i form av den fokusgrupp som föreslogs av Sockenrådet under workshopen. Även om förslaget presenterades som enkelt kräver det fortfarande ett visst engagemang, åtagande och därigenom tid från deltagarna. Tid, som alla tydligt poängterade, var ett av de största hindren idag för att bevara de öppna landskapen. Det blir då även ytterligare ett ansvar för markägarna, som redan nu känner att de i praktiken bär det största ansvaret för frågan om öppna landskap. Det som i ett första skede efterfrågas är kanske snarare ett mer informellt nätverk mellan markägande Hållnäsbor, att kommunicera mer med varandra och skapa en form av enklare kommunikationskanal. Då kan de positiva

aspekterna av att ingå i ett nätverk, som gemenskap och stöd, etableras utan att det tar mycket resurser i form av tid och åtaganden.

Får det informella nätverket tid att utvecklas på markägarnas egna villkor finns det förutsättningar att skapa en form för samarbete. Antingen är de fortsatt nöjda med konceptet som blivit eller så kan en mindre del av gruppen välja att forma ett mer formellt nätverk för att arbeta vidare med frågan om öppna landskap eller någon annan fråga som nätverket anser angelägen.

Genom det informella nätverket finns också en större möjlighet att nå ut till de lokala konsumenterna och gemensamt förbättra kommunikationen mellan producenterna och konsumenterna, exempelvis genom förslaget om en gemensam gårdsbutik.

5.2 Förutsättningar för ekologisk hållbarhet

Mindre åkertegar, sparade från tidigare generationer, är idag fortfarande artrika boplatser och miljöer för djur och växter (Johansson, 2010), nästan precis så som det ser ut på Hållnäs. Att marken har skötts småskaligt och omsorgsfullt kan kanske vara en förklaring till att det finns många naturskyddsområden i området. De markägare som deltog på workshopen var överens om att de ville fortsätta med småskalig produktion, och det är troligtvis också hållbart ur ett ekologiskt perspektiv med fokus på miljö- och artbevarande. Troligtvis bör markskötseln fortsätta ske på ett omsorgsfullt sätt.

Något som diskuterades var huruvida det skulle vara mer hållbart med skogsbruk eller fortsatt drift av öppna landskap från ett klimatperspektiv. Skogen har potential att lagra koldioxid och hämma den globala uppvärmningen, samtidigt finns det belägg på att ohållbart brukade skogar släpper ut en stor andel av det totala koldioxidutsläppen (Naturskyddsföreningen, 2021). Vidare har det påvisats att nettouppvärmningen av vår planet är försumbar i öppna landskap som inte är hårt brukade (Chang m.fl, 2021). Det betyder alltså att även öppna landskap skulle kunna anses som koldioxidbindande och därmed vara positiva för klimatförändringarna. Om det är intressant att förvalta mark med syfte att minska klimatbelastning bör det göras vidare studier och undersökningar kring vilka alternativ som är mest passande för just Hållnäs produktionsinriktningar.

5.3 Förutsättningar för ekonomisk hållbarhet

Något som diskuterades under workshopen var att det inte var ekonomisk lönsamt att hålla landskapen öppna i Hållnäs. De intäkter som lantbrukare får i nuläget är från deras egen produktion samt direktstöd och kompensationsstöd från EU:s gemensamma jordbrukspolitik. Direktstöden är kopplade till antal hektar mark som brukas, vilken typ av mark som brukas och antal djur som innehåses (Jordbruksverket, 2021), medan kompensationsstödet innefattar områden som Hållnäs med sämre förutsättningar för att bruka jordbruksmark. I Hållnäs kan kompensationsstödet vara mellan 0-2100 SEK/ha beroende på jordbruksinriktning. Med tanke på lantbrukens storlek, skiftande jordtyper, begränsade resurser och ogynnsamma arronderingar i Hållnäs är det ur ett ekonomiskt perspektiv svårt att bevara öppna landskap såsom det görs idag. Där hållbarheten anses ekologiskt hållbar, se punkt 5.2, verkar det vara svårt att samtidigt vara ekonomiskt hållbar för de som sköter markerna.

Det nämndes även att det fanns invånare i Hållnäs som enbart putsar av åkrarna för att tillhandahålla de ekonomiska stöden från EU. Många av Hållnäsborna var tveksamma till

denna metod eftersom marken inte tillför någon form av energi till vare sig människor eller djur, trots att landskapet fortsatt hålls öppet. Metoden kräver inte mycket kapital och kan vara ekonomisk lönsam och tidseffektiv.

En framtida lösning för ekonomisk hållbarhet för markägarna i Hållnäs kan vara ett typ av kooperativ eller samarbete. Exempelvis kan lantbrukarna dela på en gemensam maskinpark istället för att varje lantbrukare har en egen då de kan spara in på både kostnader och tid. Alternativt kan lantbrukarna med liknande produktionsinriktning skapa ett aktiebolag och driva hela produktionskedjan tillsammans för att öka produktiviteten samt underlätta för lantbrukarna kopplat till tidsbrist. Båda förslagen kan vara väldigt omfattande och någon typ av rådgivning kan behövas, antingen från andra lantbrukare som har gjort liknande förändringar eller någon slags ekonomisk konsult inriktad på lantbruk.

5.4 Kritisk reflektion

Ingen bakgrundsstudie genomfördes innan workshopen som ursprungligen planerat, då vi ansåg att detta inte var nödvändigt. Vi resonerade kring risken att vår bakgrundsstudie inte skulle komma att användas samt att det av den anledningen skulle vara alltför tidskrävande.

Helhetsintrycket vi fick från deltagarna var att de var nöjda med kvällen. De verkade positivt inställda över workshopen och dess tema samt att de tyckte att de hade fått föra intressanta diskussioner under kvällens gång. Den isbrytande övningen "fyra hörn" verkade vara uppskattad bland deltagarna och hade eventuellt kunnat användas mer för att ge deltagarna små pauser och chans att få röra på sig.

Tidsschemat följdes inte till punkt och pricka utan vi fick vara lite flexibla då vi märkte att deltagarna behövde lite längre tid till själva diskussionerna och lite kortare tid till återsamling. Istället för att hålla två raster som planerat, fick deltagarna endast en rast men som varade lite längre än planerat eftersom vi märkte ett behov bland deltagarna att få samtala med varandra. Vi valde bort internetbaserade mentimeter eftersom vi misstänkte att det inte skulle passa flera av deltagarna. I efterhand tycker vi i projektgruppen att workshopen gick bra trots ändringar i tidsschemat. Det fanns utrymme för 2 timmar men vi hade planerat att försöka genomföra workshopen på 1,5 timme. Visserligen innebar detta att diskussionerna fick hållas korta och att det inte blev någon diskussion med alla deltagarna gemensamt. Detta skulle kunna ses som en nackdel men däremot kanske det strama tidsschemat gjorde att oavslutade konversationer gav initiativ att fortsättas vid annan tidpunkt och incitament för fortsatt engagemang.

Det kan också vara värt att påpeka att endast 14 personer av de omkring 1000 personer som bor i Hållnäs deltog i workshopen. Det är förhållandevis få, därför bör man ta hänsyn till att resultatet inte i praktiken presenterar en heltäckande bild av Hållnäsbornas tankar och åsikter kring frågan. Hade vi haft mer tid skulle eventuellt en enkät kunnat skickat ut riktad mot alla Hållnäsbor för att då kunna få en mer representativ bild av hur fler ser på öppna landskap. Ifall vi hade genomfört workshopen tidigare hade vi haft mer tid åt att analysera resultaten, något som troligtvis kunnat medföra till en mer innehållsrik rapport. Men det kanske skulle ha skett på bekostnad av färre deltagare eftersom tiden mellan inbjudan och workshopen hade varit kortare.

För vidare arbete kan det exempelvis vara intressant för Sockenrådet att kontakta Tierps kommun, för att se om det finns potential för ett samarbete eller andra medel som kan kopplas till bevarandet av öppna landskap.

5.5 Slutsatser

Projektets syfte var att utifrån ett hållbarhetsperspektiv ge Hållnäs Sockenråd ett överblickande underlag över Hållnäsbornas intressen och förutsättningar för att upprätthålla öppna landskap nu och i framtiden. Målet är att underlaget ska upplevas som användbart och relevant samt ligga till grund för rikttningsbeslut i Hållnäs Sockenråd. Det insamlade resultatet visar att ett engagemang för frågan om öppna landskap finns samt en önskan om att bevara dessa, samtidigt som det också identifierades en oro och pessimism för framtiden. I dagsläget tycks det saknas förutsättningar för att samtidigt ur ett ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbarhetsperspektiv kunna bevara öppna landskap i Hållnäs. Eftersom att samverkanspotentialen dock verkar vara hög så tror vi att det redan nu finns förutsättningar för att skapa en bättre social hållbarhet. Resultatet från denna rapport kan vara av intresse för Hållnäs Sockenråd vid fortsatt arbete med frågan om bevarandet av öppna landskap nu och i framtiden på Hållnäshalvön.

REFERENSER

- Cassel, M. (2013). *Ekologisk hållbarhet, vad är det?* (Examensarbete) Lunds universitet. Centrum för miljö- och klimatforskning.
<https://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3812744&fileId=3814677>
- Chang, J., Ciais, P., Gasser, T., Smith, P., Herrero, M., Havlík, P., Obersteiner, M., Guenet, B., Goll, D.S., Li, W., Naipal, V., Peng, S., Qiu, C., Tian, H., Viovy, N., Yue, C. & Zhu, D. (2021). *Climate warming from managed grasslands cancels the cooling effect of carbon sinks in sparsely grazed and natural grasslands*. *Nat Commun* 12, 118.
<https://doi.org/10.1038/s41467-020-20406-7>
- Engdahl, O. & Larsson, B. (2011). *Sociologiska perspektiv – grundläggande begrepp och teorier*. Upplaga 2:9. Lund. Studentlitteratur.
- FN-förbundet (2012). *Omställning till hållbar värld brådskar*. (FN-fakta nr 2/12: Hållbar utveckling). Stockholm: FN-förbundet.
<https://fn.se/wp-content/uploads/2016/08/Faktablad-2-12-H%C3%A5llbar-utveckling.pdf> [2021-10-06]
- Hallgren, L. & Ljung, M. (2005). *Miljökommunikation - Aktörssamverkan och processledning*. Lund: Studentlitteratur.
- Hallin, A. & Karrbom Gustavsson, T. (2019). *Projektledning*. Stockholm: Liber AB.
- Hållnäs sockenråd. (2020). *Vilka är vi och vart är vi på väg? En lokalekonomisk analys för Hållnäs*.
http://hallnas.info/wp-content/uploads/2020/06/LEA_hallnas_final_tryck_mindre.pdf [2021-10-08]
- Hållnäs Sockenråd. (2021). *Välkommen till Hållnäs*. <http://hallnas.info/> [2021-10-18]
- Johansson, B. (2010). *Jordbruk som håller i längden*. Stockholm: Formas.
- Jordbruksverket (2020). *Biologisk mångfald*
<https://jordbruksverket.se/vaxter/odling/biologisk-mangfald/vad-ar-biologisk-mangfald> [2021-10-18]
- Jordbruksverket (2021). *EU:s kommitté för direktstöd*
<https://jordbruksverket.se/stod/programmen-som-finansierar-stoden/jordbrukarstod-som-ar-helt-finansierade-av-eu/eu-kommittemoten-direktstod> [2021-10-18]
- KTH (2021). *Ecological sustainability*.
<https://www.kth.se/en/om/miljo-hallbar-utveckling/utbildning-miljo-hallbar-utveckling/verktvyslada/sustainable-development/ekologisk-hallbarhet-1.432074>. [2021-10-06]

Länsstyrelsen Uppsala län (u.å). *Kulturresevat i Uppsala län*.
<https://www.lansstyrelsen.se/uppsala/besoksmal/kulturmiljoer/kulturresevat.html>
[2021-10-02]

Naturskyddsföreningen (2021). *Betande djur ger rik natur*.
<https://www.naturskyddsforeningen.se/artiklar/betande-djur-ger-rik-natur/> [2021-10-02]

Naturskyddsföreningen (2021). *Skogen, klimatet och den biologiska mångfalden*.
https://old.naturskyddsforeningen.se/sites/default/files/dokument-media/skogen_och_klimatet.pdf

SLU (2017). *Konventionell odling minskar mångfalden*
<https://www.slu.se/forskning/kunskapsbank/inst.mykopat/konventionell-odling-minskar-mangfalden/> [2021-10-18]

UN (2020). *The Sustainable Development Agenda*.
<https://www.un.org/sustainabledevelopment/development-agenda/> [2021-10-04]

Världskommissionen för miljö och utveckling (1987). *Brundtlandkommissionen: Vår gemensamma framtid*.
<https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>
[2021-10-04]

Wilhelmsen, L. & Döös, M. (2002). *Dialogkompetens för utveckling i arbetslivet*.
Arbetslivsinstitutet. Västervik: AB CO Ekblad & Co.

Icke publicerat material

Olsson, Erika. Vreta Jord & Ord. [Personligt meddelande] 2021a-09-29.

Olsson, Erika. Vreta Jord & Ord. [Personligt meddelande] 2021b-09-08.

BILAGOR

Bilaga 1. Projektets mål enligt MoSCoW-metoden.

Must	Undersöka några av effekterna av att hålla redan brutna landskap i Hållnäs öppna eller låta dessa växa igen utifrån ett ekologisk, ekonomiskt och socialt perspektiv. Undersöka hur boende och markägare ser på frågan genom att analysera material av redan genomförda intervjuer samt hålla en workshop. Skapa ett underlag baserat på workshopen samt insamlat vetenskapligt material som kan ligga till grund för beslutsfattande.
Should	Undersöka om det finns risk för intressekonflikter.
Could	Undersöka hur försörjningsmöjligheterna ser ut i Hållnäs om 50-100 år och om dessa skulle gynnas av öppna landskap eller inte.
Would	Undersöka om det finns sätt att samarbeta med universitetet kring forskning eller svar kring framtida markskötsel i Hållnäs.

Bilaga 2. Inbjudan till workshop.

**Tis 12/10
kl 18:00**

Foto: Maria L. Hallengren

Välkommen till workshop med SLU **Öppna landskap i Hållnäs?**

Hur skulle kan det gamla kulturlandskapet i Hållnäs bevaras på ett hållbart sätt, nu och i framtiden?

Hållnäs Sockenråd/Framtid Hållnäs samverkar med agronomprogrammet på SLU, som en del i kursen "Projekt och kommunikation i den agrara sektorn", i år på tema öppna landskap.

Studenternas projekt mål är att kartlägga markägande Hållnäsbornas intresse och förutsättningar för att behålla öppna landskap nu och i framtiden. Ambitionen är att projektet ska kunna ligga till grund för framtida arbete och engagemang kring frågan. Studenterna bjuder in till en workshop i Hållnäs, samt samlar information om ekologiska, sociala och ekonomiska perspektiv.

Resultatet ska kunna användas som faktaunderlag för Sockenrådet och/eller andra intressenter i framtida samtal kring markanvändning och landskap. Studenternas sammanställning kommer att publiceras på Hållnäs Sockenråds hemsida, hallnas.info.

Vill du vara med och bidra med dina kunskaper, erfarenheter, tankar och perspektiv?

Antalet platser är begränsade, endast föränmälan! Vi bjuder på kaffe och smörgås, meddela gärna eventuella matintoleranser.

Läs mer om projektets frågeställningar under "Evenemang" på www.hallnas.info. hallnas.info/event/oppna-landskap-i-hallnas/

Det här evenemanget är en del av Framtid Hållnäs, ett Leaderprojekt 2019-21 finansierat av Landsbygdfonden.

Tid
12/10 kl 18:00-20:00

Plats
Berggården i Fagerviken

Arrangör
Hållnäs Sockenråd
Projekt Framtid Hållnäs
SLU (Institutionen för stad
och land)

Anmälan och frågor
Åsa Norling via
framtid@hallnas.info alt.
0704 68 46 07.

Se även www.hallnas.info,
under evenemang.

Bilaga 3. Körschema för workshopen som hölls 12/10-2021.

Aktiviteter med * prioriteras bort vid tidsbrist. Deltagarna får en placering vid ett av borden i lokalen och till Pass 2 byter några plats i diskussionsgrupperna.

18:00-18:30 Pass 1

- Välkomna, presentation av oss och projektet (3 min)
- Genomgång av kvällens schema och praktisk information (3 min)
- Fyra hörn (7 min)
- Genomgång + diskussionsfråga 2 (7 min)
- Fråga 1 i storgrupp (5 min) - *deltagarna presenterar sin diskussion*

18:30-18:40 Rast & fika (10 min)

18:40 -19:10 Pass 2

- Mentimeter/icebreaker* (5 min)
- Genomgång + diskussionsfråga 2 (7 min)
- Fråga 2 i storgrupp (5 min) - *deltagarna presenterar sin diskussion*
- Genomgång + diskussionsfråga 3 (7 min) - *antecknas på post-it-lappar*
- Fråga 3 i storgrupp (5 min) - *deltagarna presenterar sin diskussion*

19:10-19:15 Rast (5 min)

19:15-19:30 Pass 3

- Sammanfattning & lyfta några konkreta punkter/resultat (6 min)
- Vad kan vi göra nu? Vad händer i framtiden? (3 min)*
- Kort utvärdering från deltagarna (3 min)
- Parkeringsruta (1 min)
- Avslut! (1 min)